

Position paper

Klimaatbestendige gemeenten

Hogere temperaturen, een sneller stijgende zeespiegel, nattere winters, heftigere buien en kans op drogere zomers. Daar moeten we volgens de KNMI'14-klimaatscenario's in de toekomst in Nederland rekening mee houden. Tegelijkertijd neemt de omvang van het stedelijke gebied toe en is een steeds groter deel daarvan verhard of bebouwd. Wateroverlast en hittestress komen daardoor steeds vaker voor. Zonder maatregelen kan dit leiden tot schade en slachtoffers. In deze maatschappelijke opgave werken gemeenten samen met andere betrokkenen aan oplossingen.

Hoge ambities

Leefbare steden en dorpen waarin goed met water en klimaat wordt omgegaan; dat is waar gemeenten voortdurend aan werken. De klimaatopgave is gekoppeld aan de openbare ruimte, gezondheid en economische kansen. In het Deltaprogramma hebben we ons net als de

andere overheden verbonden aan de ambitie om vanaf 2020 klimaat adaptief te handelen, zodat in 2050 het stedelijk gebied in Nederland klimaatbestendig, water- en hitte robuust ingericht is en beheerd wordt.

Veel gemeenten werken al actief aan het klimaatbestendig maken van de leefomgeving. Ze passen hun beleid aan, zoals op het gebied van volksgezondheid (bijvoorbeeld een hitteplan), communicatie, burgerparticipatie en calamiteitenbeheersing. In rioleringsplannen is vastgelegd hoe gemeenten omgaan met hemelwater en grondwater. Hemelwater wordt in toenemende mate bovengronds geborgen of afgevoerd via bijvoorbeeld wadi's, groenstroken en daarvoor ingerichte wegen. Dat is een kosteneffectieve en integrale benadering van groen, wegen en riolering. Uit de Monitor Gemeentelijke Watertaken blijkt dat gemeenten in 2015 1,6 miljard euro uitgaven aan het totale waterbeheer. Vrijwel alle

gemeenten nemen maatregelen om regenwateroverlast tegen te gaan. De investeringen daarvoor zijn gestegen van 200 miljoen euro in 2014 naar 225 miljoen euro in 2015.

Rollen

In de aanpak van klimaatveranderingen vervult de gemeente verschillende rollen. Vanuit elke rol kunnen gemeenten andere activiteiten ontplooiën.

- Als **eigenaar** van het openbare gebied en van maatschappelijk vastgoed kunnen gemeenten gebouwen (zoals scholen) klimaatbestendig gaan maken, meer hoogteverschillen aanbrengen of meer groen en open water realiseren. Zo vervult de gemeente een voorbeeldfunctie.
- Als **regelgever** kan de gemeente regels stellen, bijvoorbeeld over het opvangen van hemelwater of het verplicht klimaatbestendig bouwen van nieuwe panden en vitaal en kwetsbare functies.
- Als **partner** kunnen gemeenten hun expertise inzetten en zich zo verbinden aan initiatieven van bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en medeoverheden. Aan maatschappelijke initiatieven die er niet direct op gericht zijn, kan de gemeente proberen klimaatadaptatie te koppelen.
- Als **initiator** kunnen gemeenten het voortouw nemen bij nieuwe initiatieven met meerdere partijen zoals corporaties en waterschappen.
- Als **co financier** kunnen gemeenten geld vrijmaken om initiatieven op gang te brengen en te houden. Zo kunnen ze met subsidieregelingen de aanleg van groene daken stimuleren, of het vasthouden van water op eigen terrein door een 'stoeptegel eruit, plant erin' actie.

11 uitgangspunten

1. Het is primair een regionale en lokale opgave
In het stedelijk gebied nemen gemeenten het voortouw. Ze nemen maatregelen tegen het instromen van regenwater van de straat in gebouwen, zorgen dat doorgaande wegen niet geblokkeerd raken en water niet uit de riolering op straat stroomt. Maatregelen in de openbare ruimte en aan gebouwen dragen bij aan het reduceren van hitte. Waterschappen zorgen voor voldoende aanvoer van water bij droogte en voor voldoende afvoer bij hevige regen. Als vanzelf beschermt ieder zich individueel tegen hitte en zware regen.
2. Het is een gezamenlijke opgave
Verschillende partijen in een gebied zullen moeten samenwerken om het vraagstuk het hoofd te bieden. In stedelijke gebieden is bijvoorbeeld gemiddeld slechts 20% van de grond in eigendom van de gemeente. De gemeente kan alleen in die gevallen zelf maatregelen nemen. Voor het klimaat adaptief maken van de rest van de stad is inzet van corporaties, waterschappen, bewoners, bedrijven en bouwers essentieel. In het landelijk gebied is dit niet anders, daar is 60% van de grond in handen van agrariërs. Ook de landbouw is dus een belangrijke partij om Nederland klimaatbestendig te maken.

3. We gebruiken de stappen weten, willen, werken
Wat zijn de effecten van klimaatverandering in de gemeente? Om dit in beeld te brengen maken we gebruik van de stevige kennisbasis die er al is en van stresstests. Wat gebeurt er bij hevige regenval, droge perioden en hittegolven? Als dat helder is, kijkt de gemeente samen met bewoners en bedrijven wat nodig is en maken we de ambities concreet. 'Werken' gaat over de daadwerkelijke uitvoering: hoe, wanneer en met wie steken we de schop in de grond?
4. We verbinden de opgave met andere ambities
Naast eigenstandige maatregelen combineren we maatregelen gericht op het voorkomen van klimaatverandering (zoals energiezuinig bouwen en duurzame energie) zoveel mogelijk met maatregelen op het gebied van aanpassing aan klimaatverandering (water robuust bouwen). Daarnaast combineren we ingrepen in de publieke en private ruimte op een slimme manier, zodat zij bijdragen aan klimaatbestendigheid (meekoppelen). Ook koppelen we meerdere (gebruiks)functies; zo kan een wadi ook een recreatieve functie krijgen. De gemeente is bij uitstek de organisatie die functies kan koppelen en partijen kan verbinden.
5. Aanpassen en accepteren brengen we met elkaar in balans
Acceptatie van de gevolgen van klimaatverandering (bijvoorbeeld het aanvaarden van water op straat of extreme hitte dagen) is deel van oplossing. Het is immers moeilijk en kostbaar om de openbare ruimte in te richten op basis van extremen. Daarbij hoort wel het informeren van bewoners en het aanreiken van gedragsregels bij bepaalde weersomstandigheden of andersoortige maatregelen die de gevolgen en de opgetreden schade beperken.
6. We benutten bestaande samenwerkingsstructuren
In veel gebieden werken gemeenten al samen met andere partijen rond het thema klimaatadaptatie en in heel Nederland werken gemeenten en waterschappen samen aan in het Deltaprogramma en in de waterketen. Deze bestaande en energieke samenwerkingsverbanden moeten we inzetten, we forceren geen nieuwe structuren en voorkomen bestuurlijke drukte.
7. We betrekken onze inwoners
Hoewel het OECD-rapport 'Water-governance in the Netherlands' spreekt van een 'awareness gap', is het de bewoners en gebruikers van de stedelijke omgeving duidelijk dat de kwaliteit van de leefomgeving onder druk staat. Burgers leveren ook zelf een bijdrage aan oplossingen, zoals door meer groen in de tuin en minder stenen. Gemeenten maken gebruik van initiatieven van bedrijven en (groepen) burgers uit de 'energieke samenleving'.
8. We werken integraal
Gemeenten werken op verschillende beleidsvelden die raakvlakken hebben met klimaatadaptatie. Denk bijvoorbeeld aan ruimtelijke ordening, groenvoorziening, stedelijk waterbeheer, grondexploitatie, kabels en leidingen,

milieubeheer en verkeer en vervoer. Maar ook gezondheid, openbare orde en veiligheid. Klimaatadaptatie vraagt om handelen in al die verschillende beleidsvelden. In lokale adaptatie strategieën geven we weer hoe we deze belangen met elkaar verbinden.

9. Klimaatbestendige stedelijke ontwikkeling

Gemeenten maken bij locatiekeuzes een bewuste afweging van de klimaatvraagstukken. Dit gebeurt in omgevingsvisies en omgevingsplannen. In omgevingsplannen worden bijvoorbeeld bouwpeilen dwingend voorgeschreven, zodat gebouwen voldoende boven maaiveld liggen en vitaal en kwetsbare functies klimaatbestendig worden gemaakt. Nieuwe infrastructuur en ingrepen in de openbare ruimte worden klimaatbestendig gerealiseerd (voldoende groen, nivellering in openbare ruimte). We handelen adaptief; we spelen in op nieuwe inzichten en nieuwe ontwikkelingen.

10. We gaan bewuster sturen

Naast het actief ondersteunen van private partijen en bewonersinitiatieven gaan gemeenten bewuster om met stimuleringsinstrumenten zoals de gemeentelijke waterverordening of de rioolheffing. Ook de omgevingswet kan ons hierbij helpen. Zo kunnen we projectontwikkelaars en gebouweigenaren in beweging te krijgen. Klimaatadaptatie zal in de omgevingsvisies goed verankerd moeten worden.

11. Solidariteit

Iedereen moet een steentje bijdragen, anders gaat het niet lukken deze belangrijke maatschappelijke ambitie te realiseren. Afwentelen van problemen op nabijgelegen gebieden, toekomstige generaties of andere sectoren is uit den boze. Integendeel, soms kunnen we in een gebied oplossingen vinden voor vraagstukken die op een andere plek hun oorsprong vinden. Zoals een maatregel in het buitengebied de wateroverlastproblematiek in het stedelijk gebied kan oplossen. Dit vergt solidariteit en dat is niet vanzelfsprekend.

Samen de schouders er onder

Gemeenten kunnen het niet alleen. In het Deltaprogramma werken we dan ook samen met andere overheden, maar ook met bedrijven, bewoners en kennisinstellingen. De

waterschappen zijn onze belangrijkste partners. In onze steden en dorpen kunnen we niet al het water vasthouden. Samen analyseren we klimaateffecten en welke schade veroorzaakt wordt. Dan bekijken we wat effectieve maatregelen zijn en hoe we de kosten verdelen. Hierbij werken we ook samen met provincies, veiligheidsregio's, Rijkswaterstaat en de GGD's. Door samen te werken, kunnen we komen tot de meest effectieve maatregelen tegen de laagste maatschappelijke kosten. Er gebeurt al ontzettend veel.

Op www.ruimtelijkeadaptatie.nl wordt hiervan een goed overzicht gegeven.

Om de aanpak te versnellen hebben we meer specifieke informatie nodig over neerslag, droogte en hitte op lokale schaal. Geen algemene weerbeelden maar 'lokale regenradars'. Op basis daarvan kunnen investeringen worden gepland. Die investeringen kunnen samenlopen met andere investeringscycli (van bijvoorbeeld wegen, bebouwing, elektriciteitsvoorziening). Hierdoor kunnen we gericht beleid voeren en goedkoper resultaat boeken. Een investeringsfonds is nodig om meer financiële slagkracht te organiseren voor klimaat adaptief handelen. Het fonds kan bijvoorbeeld worden ingezet voor het aantrekkelijker maken van vooraf investeren, in plaats van achteraf schades te betalen.

Corporaties en overheidsinstellingen vragen we om hun gebouwen en woningvoorraad klimaatbestendig te maken. Hierbij gaan we uit van 'werk met werk' maken. Zo kunnen woningen die vanuit energie verduurzaamd worden, ook gelijk klimaatbestendig worden gemaakt. Ook moet er een extra stimulans komen voor architecten, ontwerpers en hoveniers, om ook hen handvaten te geven om bij te dragen aan de opgave. Met betrekking tot gebouwen willen we dwingend regelgeving: een wettelijke verplichting voor klimaatbestendig bouwen. Dit moet de standaard worden. Een landelijke richtlijn zorgt voor een gelijk speelveld en leidt tot innovatie in de bouw. En het zorgt ervoor dat Nederlandse steden als voorbeeld kunnen dienen voor delta's in de hele wereld die met dezelfde klimaatopgaven zitten. Het onderwijs en de kennisinstellingen spelen een belangrijke rol bij die innovatie, en bij het beschikbaar krijgen van voldoende vakmensen.

Februari 2017